

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
REGIONÁLIS POLITIKA ÉS GAZDASÁGTAN DOKTORI ISKOLA

Iskolavezető: Dr. Buday-Sántha Attila

A TERÜLETI TURIZMUSFEJLESZTÉS LEHETŐSÉGEI A
SZÉKELYFÖLDÖN

A doktori értekezés tézisei

Készítette: Horváth Alpár

Témavezető: Dr. Michalkó Gábor

Pécs, 2010

Tartalomjegyzék

1. A témaválasztás indoklása	3
2. A kutatás célkitűzései és hipotézisei	5
3. A kutatás módszertana	6
4. Az értekezés szerkezete	8
5. A kutatás újszerű eredményei, az értekezés legfontosabb megállapításai és tézisei.....	16
6. További kutatási irányok, kihívások	25
7. Az értekezés témakörében megjelent publikációk	27

1. A témaválasztás indoklása

A Székelyföld közösségei számára Románia csatlakozása az Európai Unióhoz számos kihívást, nehézséget, de ugyanakkor lehetőséget is hordoz magában. A térség földrajzi fekvése, természeti és társadalmi adottságai beszűkítik a gazdaságfejlesztés lehetőségeit. Vidéki jellegéből adódóan a Székelyföldön a területfejlesztés prioritásai között a turizmus előmozdítása is szerepel, amely révén hasznosíthatóvá válhatnak a térség belső tartalékai. Ezáltal jövedelmek termelődhetnek és munkahelyek jöhetnek létre, miközben erősödhet a természeti és kulturális értékek fenntartható hasznosítással összekötött védelme is. A térségről folytatott szakmai diskurzusok visszatérő motívuma a turizmus potenciális húzóágazatként való emlegetése.

Székelyföld Magyarország után a második legnagyobb magyar etnikai tömb, olyan térség, amelyben a romániai magyar kisebbség mintegy felét kitevő székelyföldi magyarok relatív többségben élnek. Ilyen értelemben Székelyföld Románia és a Kárpát-medence egyik legsajátosabb régiója, ahol a „*tömbmagyar*” jelleg olyan belső erőforrásokat jelenthet, amelyet a közösség kultúrája termel(t) ki, és amelyek a turizmuson keresztül is hasznosíthatóak lennének. A térségben érzékelhető a magyarországi turisták gyakori jelenléte egyéni és szervezett formában egyaránt. Kérdéses, hogy a magyar–magyar kapcsolatok elegendőek-e a turizmusgazdasággal szemben táplált elvárások kielégítésére? Hasznosíthatóak-e más piacokon az *etnicitás* és a nemzeti kultúra tárgyi-szellemi értékei? Elegendő-e akár a magyar piacon csak az *etnikai turizmus konjunktúrájára* hagyatkozni? Számos további kérdés merülhet fel mindezzel kapcsolatosan, az értekezésben néhány olyan aspektus vizsgálatára kerül sor, amelyek a térségi turizmusfejlesztés, a regionális politikába ágyazható turizmuspolitika számára hasznos információkat hordoznak. Ugyanakkor a turizmusföldrajzban éppúgy célszerű a területfejlesztési paradigma erősítése, mint a regionális tudományban a turizmusról szóló szakmai diskurzushoz való hozzájárulás.

Annak ellenére, hogy a turizmusról a közéleti szereplők, politikai döntéshozók gyakran és többnyire várakozásokat ébresztően nyilatkoznak, a székelyföldi térségfejlesztési szakirodalomban mégsem jellemző a turizmus és turizmusfejlesztés témakörét tudományos igényességgel, mélyrehatóan feltárni próbáló munkák gyakori jelenléte. Ennek az űrnek a legalább részleges betöltésére vállalkozom jelen értekezés elkészítésével. A szakmai ambíciók mellett személyes motivációim között szerepel a *turisztikai munkahelyteremtés* kérdése is, aminek nyilvánvaló feltételét a térség versenyképes és fenntartható célterületté válása biztosíthatja. De mivel ez

vélhetően nem magától valósulhat meg, hanem tudatos turizmuspolitika kidolgozása és végrehajtása révén, ezért a tudatosság alapját a térségi turizmuskutatás és területi tervezés teremtheti meg. Bízom benne, hogy a Babes-Bolyai Tudományegyetem Gyergyószentmiklósi Kirendeltségén folytatott turisztikai felsőoktatási tevékenységem mellett, e kutatási eredményekkel is hozzájárulhatok a térségi turizmuspolitika kialakításához, valamint ahhoz is, hogy végzőseink sikeres turisztikai munkaerő-piaci érvényesülése a saját munkahelyem hosszabb távú fennmaradását is elősegíthesse. Ugyanakkor meggyőződésem, hogy Székelyföld sajátos kultúrájának megőrzését a turizmus-gazdaság alakítása úgy segíti elő, hogy megtaláljuk a módját a kisebbségi létből fakadó hátrányok előnyökké kovácsolásának.

2. A kutatás célkitűzései és hipotézisei

A doktori értekezés tárgyát a *területi turizmusfejlesztés lehetőségei* képezik egy sajátos területi entitás, a Kárpát-medence és Románia etnikai-kulturális régiója, a *Székelyföld* esetében. A turizmusfejlesztés *területi* jelzője arra utal, hogy a belülről vagy alulról vezérelt turizmusfejlesztés cél-, eszköz- és intézményrendszerének a meglévő térségi, székelyföldi elemeit kellene feltárni. A hangsúly, tehát, azon van, hogy a régió endogén fejlődéséhez hogyan járulhat hozzá a turizmus, nem tévesztve szem elől azt, hogy adott térség turizmusfejlődése kívülről, felülről vezérelt is lehet. Azaz főszereplői inkább a központi kormányzat és a nemzetközi tőkés társaságok is lehetnek. A turizmus nemzetközi piaca is egyre liberalizáltabban működik, előmozdítója és haszonélvezője/elszenvedője is a globalizációs folyamatoknak. Ebben az összefüggésben alapvető kérdés, hogy adott térség, esetünkben egy nemzeti kisebbség által többségében lakott történeti-kulturális régió, hogyan tud belépni a nemzetközi turisztikai piacra? Hogyan oszlik meg a piacra lépés feltételeinek előmozdításában a köz- és magánszféra, a központi és helyi önkormányzat, a nagybefektetők és helyi kisvállalkozások szerepköre? Lehet-e alulról vezérelt, autonóm turizmuspolitikáról beszélni?

A kutatás célja, tehát, a turizmusfejlesztés összefüggéseinek vizsgálata általában és ennek a kiválasztott térségre való vonatkoztatása. Céлом feltárni azt, hogy Székelyföld a maga sajátosságaival hogyan építheti be a turizmus fejlesztését a régiószintű területfejlesztési törekvésekbe. Ez, tehát azt jelenti, hogy a régió sajátosságaihoz alkalmazkodó turizmuspolitika alapvonalaait tárjam fel, megvizsgálva, hogy a szakirodalomból megismert *turisztikai desztináció-menedzsment* (TDM) fogalomrendszerének ismerete

hogyan segítheti elő a *fenntartható és versenyképes turisztikai célterületté* válást.

Mivel egy sajátos régióról van szó, a turizmus fejlesztésének *nem egyedüli szempontja a gazdasági versenyképesség* és fenntarthatóság biztosítása, hanem a *kisebbségvédelmi, etnikai-kulturális szempontoknak* is kiemelt szerepet lehet szánni. A kutatás célja a következő feltételezéseknek, hipotéziseknek az igazolása vagy cáfolata, ami vélhetően közelebb visz egyrészt a turizmusfejlődés mélyebb tudományos megértéséhez, de a szakpolitikai gyakorlat támogatásához is.

H1. A Székelyföld etnikai régió jellegéből adódóan a turizmusfejlesztésnek nemcsak gazdasági, hanem kisebbségvédelmi jelentősége is van: az alulról építkező turizmusfejlesztés elősegíti a közösség integrációját és lassítja az asszimiláció folyamatát.

H2. A székelyföldi régióra hangsúlyozottan jellemző az etnikai alapú kulturális turizmus, amelynek meghatározó piacát a magyarországi turisták képezik.

H3. A fenntartható turizmusfejlesztés nem támaszkodhat csupán az etnikai sajátosságokra alapuló kulturális turizmusra, hanem a jellegzetes tértípusoknak megfelelő differenciált termékfejlesztés révén valósulhat meg.

H4. A székelyföldi turizmus eddigi fejlődése inkább spontán folyamat, hiányoznak a tudatos térségi turizmuspolitika és desztináció-menedzsment szervezeti keretei.

H5. A térség döntéshozói felismerték a turizmus gazdasági és társadalmi-kulturális jelentőségét, ennek eredménye az alulról építkező turizmuspolitikában és az eddigi fejlesztések főbb irányjaiban érhetők tetten.

3. A kutatás módszertana

A turizmus, a turizmusfejlesztés, a régiófogalmak, a Székelyföld, az etnicitás, a kisebbségi lét és a kisebbségvédelem problémaköreit több tudományterületre kiterjedő *szakirodalom tanulmányozásával* igyekeztem megérteni és összekapcsolni. A tematika komplexitása, a vizsgált jelenség-együttes jellege a korlátozottan alkalmazható *kvantitatív* módszerek mellett a *kvalitatív* módszerek jelentőségét emeli ki. A jelenlegi állapotok, amelyek a térség turizmusfejlődésére utalnak a múltbeli attitűdök és döntések eredményei. A *továbblépés lehetőségei és korlátai*, pedig, a múlt örökségének terhével és adottságaival együtt, a *jelenlegi gondolkodásmódoktól*, hajlandóságtól függenek. A megfogalmazott hipotézisek igazolására vagy cáfolására a szekunder kutatási módszerek

közül a szakirodalom és fejlesztési dokumentumok tanulmányozását, a statisztikai adatfeldolgozást, másfelől a primer kutatási módszerek közül a vezető személyiségek gondolkodásmódjának, attitűdjeinek vizsgálatát, azaz a térségi szereplők *részben strukturált interjúkkal* történő megkérdezését választottam. Ez utóbbi a térségi hallgatólagos tudáselemek feltárására, vélekedések és attitűdök vizsgálatára alkalmas.

A statisztikai kutatásban arra törekedtem, hogy az elérhető adatbázisok korlátai között megfelelő részletességgel mondjak újat a térség turisztikai teljesítményeiről (szálláshelykínálat és regisztrált kereslet alakulásának értékelése). A legrészletesebb információkkal regionális, megyei és települési közigazgatási alapegység szinten a román Országos Statisztikai Intézet Tempo-Online adatbázisa rendelkezik. A terepi megfigyelések és a települési statisztikák tartalma közötti szembetűnő különbségek kételyt ébresztenek a turizmus átláthatósága, statisztikai mérhetősége, a hivatalos adatok komolyan vehetősége kapcsán.

A kínálat és kereslet alakulását a legfontosabb mutatók (fogadóegységek száma, létező és működő szállás-kapacitás, turistaérkezések és vendégéjszakák száma, átlagos tartózkodási idő, kapacitások kihasználtsága) idősoros elemzésével értékeltem. A területi különbségek érzékeltetésére megyei és települési szintű vizsgálatokat végeztem, ami a székelyföldi régió országos pozícióját és a régió belüli területi különbséget (turizmusgazdaság koncentrációját) érzékelteti.

A kérdések másik részének megválaszolása jórészt *primer kutatásokkal* – résztvevő megfigyelés a terepbejárás során, interjúk készítése és feldolgozása által – lehetséges. A primer kutatásnak jórészt *feltáró* jellege van, aminek nyomán további kutatásokat is lehet végezni, még jobban elmélyítve és árnyalva a turizmusról való közgondolkodás székelyföldi térségre jellemző vonásait. Az interjúkészítésnél a *terepközeli jelleg* biztosítása az interjúalanyok gondolkodásmódjához, észjárásához való minél jobb alkalmazkodást jelenti, felszínre hozva még ki nem mondott, megfogalmazott gondolatokat is. A nehézséget a több órányi interjúszöveg feldolgozása és összegzése, azaz a (20–70 perces) hangfelvételek visszahallgatása, jegyzetelése és stilisztikailag is egységes szövegbe való szerkesztése jelentette. Kutatásszervezési szempontból az interjúalanyok azonosítása, időpontok egyeztetése, terepre való kiszállás, interjúk lebonyolítása (diszkréten irányított beszélgetés a kérdések sorrendjének felcserélhetőségével) jelentett kihívást. 12 kérdést tettem fel, majd a sokszínű válaszokat 6 kérdéskör, témakör köré csoportosítottam. Az értekezésben ezek összegzése 3 nagy célcsoportra (önkormányzati-közüntézményi, vállalkozói és civil szervezeti vezetőkre) tagolva jelenik

meg, lehetővé téve azt, hogy a szervezet-építési törekvéseknél mintegy „kézikönyvként” lehessen használni az érdekartikuláció előkészítésénél.

4. Az értekezés szerkezete

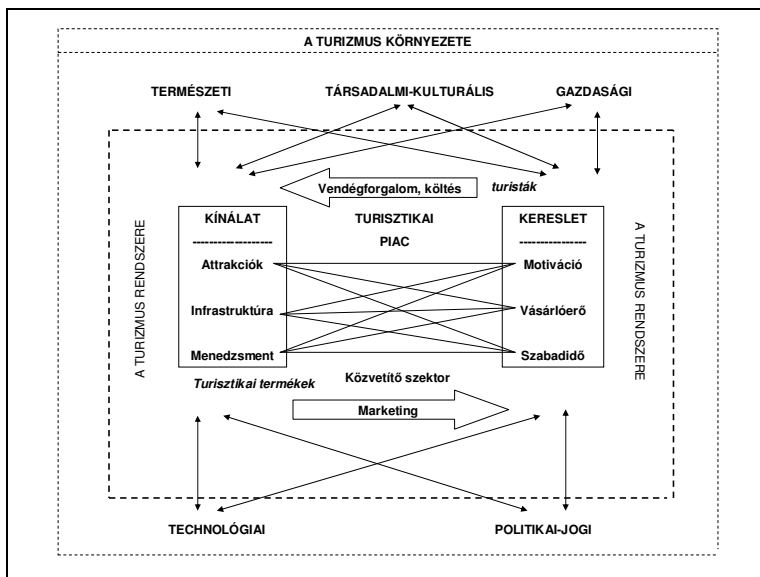
A dolgozat felépítésében az értekezés formai és tartalmi követelményeinek szempontja mellett a témakör sajátos logikája a meghatározó. Eszerint az általánostól haladok a sajátos felé (deduktív módszer), a turizmus feltételrendszerén belül a *leszűkítve* a vizsgálódást az attitűdök, vélemények vizsgálatára (Hargita megyén belüli interjúalanyok megkérdezése), másfelől, pedig – mivel a fogadókészségtől függ a térség fogadóképességének alakulása – a szekunder kutatás alapján a kínálat és a regisztrált kereslet számszerű jellemzése is megjelenik. Mindez kiegészül szakirodalmi forrásokból, tartalomelemzésből és terepismeretből táplálkozó leírással, értékeléssel.

Az értekezés 4 részre és 6 fejezetre tagolódik. Az első rész az első fejezettel felvezeti a kutatás célkitűzéseit, tematikáját, módszertanát és azokat a hipotéziseket, amelyekre a szekunder és primer kutatás alapján választ szeretnék kapni és adni. Az ebben található problematizálás jelzi azt, hogy a kínáló sokrétű problémahalmazból mire összpontosítok, és implicit módon utal arra is, hogy *mivel nem foglalkozom* az értekezés keretei között.

A második rész a szakirodalmi kutatásaim eredményeit összegzi. A 2. fejezetben a szakirodalmi áttekintés alapján megfogalmazott saját értelmezéseimet tartalmazza a turizmusról, mint térbeli és területi rendszerről (1. ábra), a turizmus területi tervezéséről, a turisztikai desztináció-menedzsmentről.

A turizmus területfejlesztésben betöltött szerepének megértéséhez szükségesnek tartom a rendszer-szemlélet érvényesítését. Ez a fajta elméleti-fogalmi háttér a turizmus területi tervezése számára elengedhetetlen, hisz enélkül nem valósulhat meg a turizmusfejlesztés területi terveinek kettős (belső és külső) integrációja. Szükségesnek mutatkozott továbbá a térbeliség értelmezése a turizmusra, támaszkodva a regionális tudomány szakirodalmából vett belső tér–külső tér fogalompárra. A turizmusgazdaság térbeliségében a belső összefüggések (kínálat–kereslet; turisztikai termékek–turisták kapcsolata) a külső földrajzi, konkrét térben a küldő és fogadó területek kölcsönhatásaiban, nyilvánul meg; térbeli hálózataiknak számos eleme nem is jelenik meg a külső, fizikai térben, mozgatórugóik, sokkal inkább az érdekek és mentális tényezők között kereshetők.

A turizmusfejlesztés kapcsán kikerülhetetlennek tartom az ágazati és területi szemléletmódok összeegyeztetését, a területiség különböző szintjein a lokálistól a globálisig. A globálissá vált nemzetközi turisztikai piac kihívásaira lokális válaszokat kell adni.

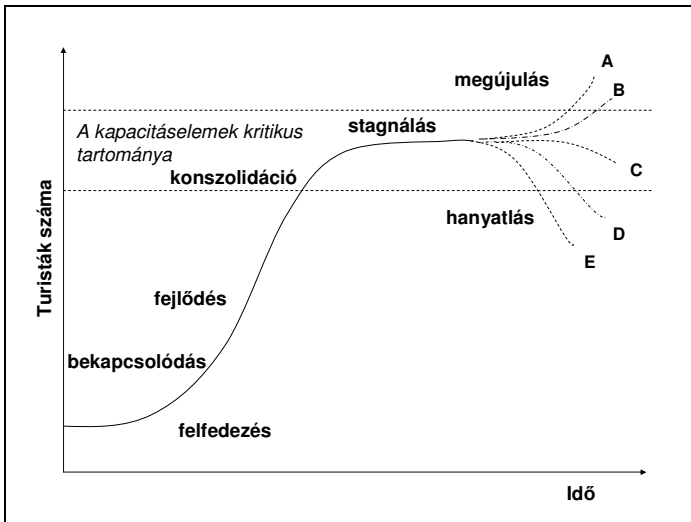
1. ábra. A turizmus rendszere és környezete

Forrás: Lengyel 2004. 103. után módosítva, saját szerkesztés

Az egyes térségeket turisztikai célterületként kell értelmezni és alakítani, ahhoz, hogy az adott térség és az ott működő turisztikai vállalkozások bekapcsolódhassanak a turisztikai piac körforgásaiba. Adott térség gazdaságában a turizmus fejlődése a termék életciklus-görbéhez hasonló desztinációs életciklus-görbét ír le, csak nem mindegy az sem, hogy milyen gyorsan éri el a telítettséget és milyen növekedési szinten (2. ábra). Ez a szint természetesen a környezeti teherbíró-képességgel is összefügg, s ha nem menedzseli valaki a desztinációt, a spontán folyamatok eredményeként a telíttség alacsony szinten valósul meg, a turisták és utazásszervezők alacsony elégedettségi szintje miatt. A turisztikai desztináció-menedzsment fogalomrendszerének megismerése és adott térségre vonatkozó alkalmazása a fenntartható és versenyképes turizmusfejlődés garanciája lehet.

A 2.2. alfejezetben szakirodalmi kutatások és a terepbejárás tapasztalatai alapján egyrészt a különböző régiófogalmakat a regionalizáció, regionalizálódás és regionalizmus fogalmainak tanulmányozása kapcsán

összegeztem, kitérve a turisztikai régió és a turisztikai desztináció fogalmainak kapcsolódására és különbségeire.

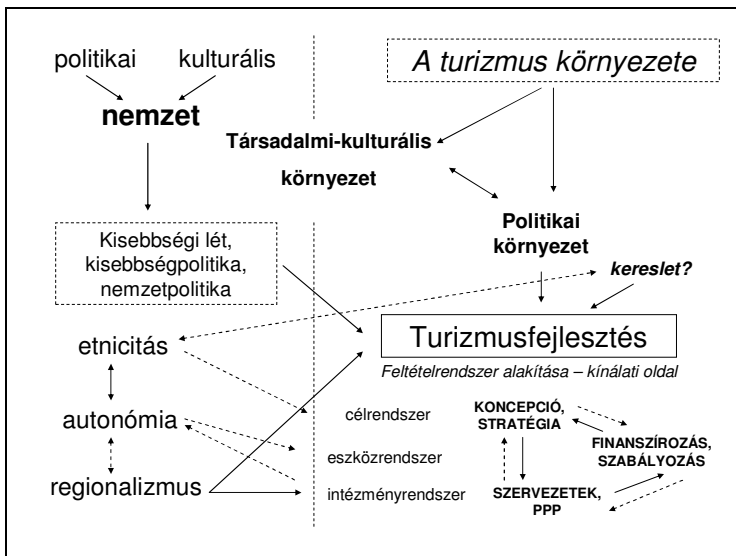

2. ábra. A turisztikai desztinációk életciklusa

Forrás: Butler 2004. 159.

A 3. fejezetbe a Székelyföldet, mint valós területi entitást próbáltam értelmezni, önazonosságát pedig etnikai-kulturális régió mivoltában tudtam megragadni, ami nyilván történetiségével kapcsolatos, azaz a székelység, mint regionális többséget alkotó, 90 éve nemzeti kisebbségi léthelyzetben élő közösség sajátos térszervezésével (3. ábra).

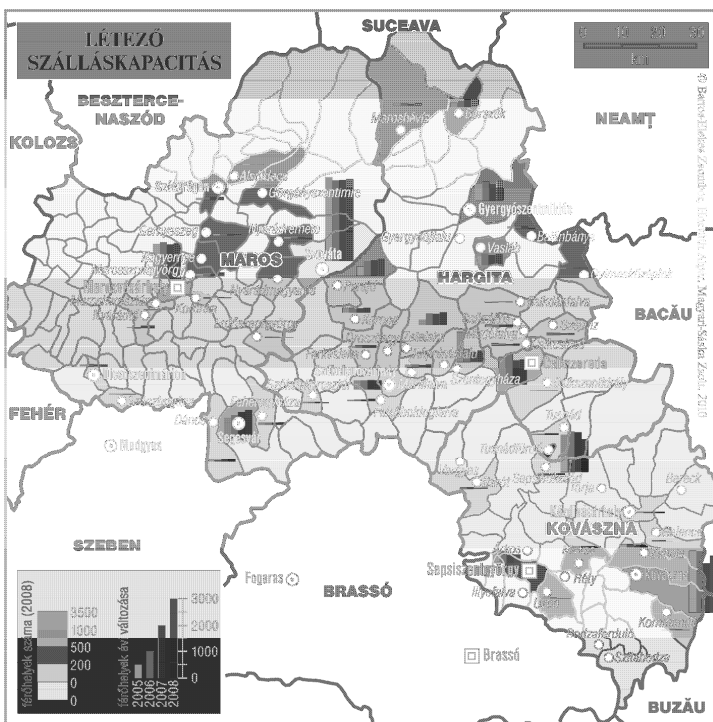
A Székelyföldnek van identitása és ezt az összmagyar és regionális kultúra egyaránt hordozza és újratermeli. Ebben pedig meghatározó szerepe van a turizmusnak, elsősorban a magyarországi turisták Románián belül kimondottan Erdélybe vagy hangsúlyosan Székelyföldre utazásának. Azaz a küldő és fogadóterületek közösségeinek azonos kultúrához, nyelvhez tartozása, hasonló etnicitása létrehozzák a Székelyföldet mint turisztikai desztinációt, még akkor is, ha a felülről vezérelt regionalizáció, vagy az alulról építkező regionalizmusok nem hozták létre a Székelyföldet mint intézményesült régiót saját autonóm kompetenciákkal, így turizmuspolitikai vonatkozásban sem beszélhetünk székelyföldi turisztikai régióról, csak a magyar piacon létező desztinációról.

4. ábra. Kisebbségpolitikai alapú turizmusfejlesztési koncepció elméleti modellje

Forrás: saját szerkesztés

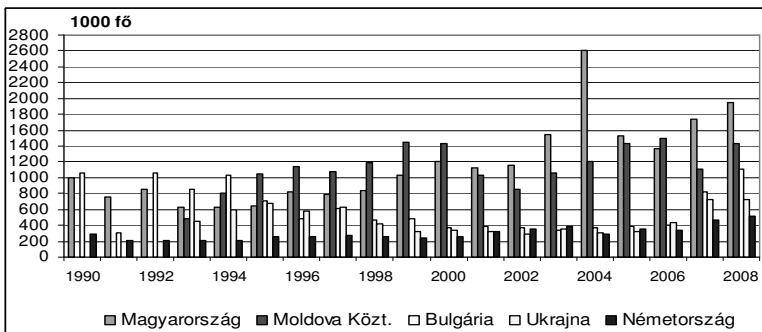
Az értekezés harmadik része a 4. fejezetben a Székelyföldet is magukba foglaló Maros, Hargita és Kovászna megyék szálláshely-kínálati és regisztrált keresleti adatainak feldolgozását tartalmazza, egyrészt országos és regionális kitekintésben megyei szinten (2008-as rangsorokban való helyezések, dinamika és struktúravizsgálatok), másrészt a három megyén belül települési szinten. A településszintű vizsgálatok rávilágítanak a turizmus erőteljes térbeli koncentrációjára, a regisztrált keresletnél (7. ábra hangsúlyosabban, mint kínálatnál (5. ábra)

5. ábra. A létező szálláskapacitás térbeli elhelyezkedése és dinamikája (2005–2008) Maros, Hargita és Kovászna megyékben

Forrás: saját szerkesztés az OSI Tempo-Online adatbázisa alapján

A 6. ábra a hatarforgalmi statisztikák alapján érzékelteti a *magyar piac* elsődlegességét Románia, mint célország számára. A 7. ábra a regisztrált vendégéjszakák térbeli eloszlása és dinamikája alapján a gyógyüdülőhelyek és városok jelentőségét emeli ki a megyék turizmusában, ami főleg Hargita megyében összefügg a szállodai férőhelyek kis számával. A falusi turisztikai panziók számát és férőhelyszámát illetően élenjáró Hargita megye keresleti adatai nem nagyon biztatóak a turizmusgazdaság menetét illetően, Kovászna megyében is az államilag támogatott Kovászna fürdővárosi gyógyturizmus jelentős. Maros megyében már érzékelhetőbb a piacképesebb kínálat és az ennek megfelelő fejlődés.

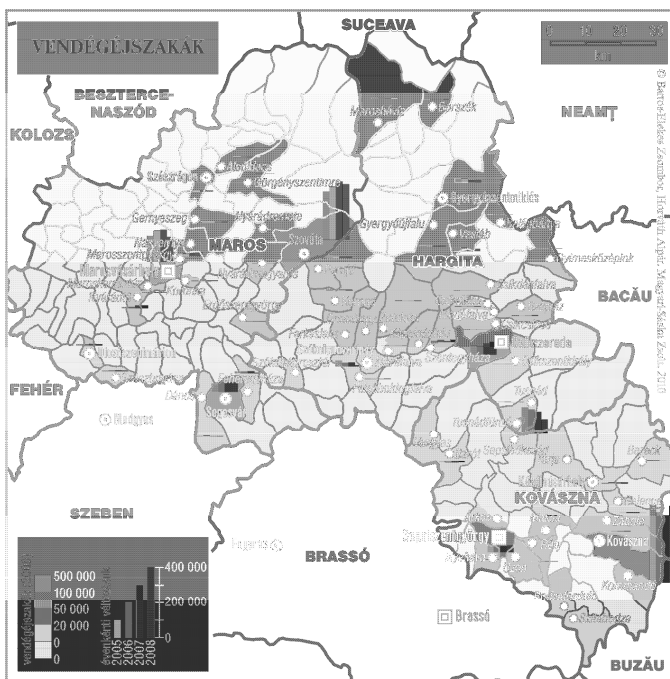

6. ábra. A Romániába érkező látogatók számának alakulása a 2008. évi első 5 küldőországból

Forrás: saját szerkesztés az OSI Tempo-Online adatbázis alapján

Az értekezés 5. fejezetében összegeztem a Hargita megye különböző térségeiben 37 vezető, vagy véleményformáló személyiséggel készített részben strukturált interjúk összegzéseit. Ez a fajta primer kutatás más jellegű, s ha nem is kvantifikálható, de értékelhető információkat szolgáltatott a térségi turizmusfejlődés problémáiról, akadályairól és lehetőségeiről. A kérdésekre adott válaszokat 6–6 pontba csoportosítottam 3 külön alfejezetet szentelve az önkormányzati és közintézményi vezetőknek, a vállalkozóknak és a civil szféra képviselőinek. A 6 témakör a következők:

1. A turizmus jelentősége, pozitív és negatív hatások
2. Turizmusfejlesztési feladatok: állam, önkormányzatok, vállalkozók, civilek
3. Nemzeti/kisebbségi kultúra szerepe, a székelyföldi regionális identitás érvényesülése a turizmusban, térségmarketingben
4. Jellegzetes turisztikai termékek, tevékenységek, helyszínek
5. Jellegzetes turisták
6. Szakoktatási intézmények, szakmák megítélése.

7. ábra. A vendégéjszakák térbeli megoszlása és dinamikája 2005–2008 között Maros, Hargita és Kovászna megyékben

Forrás: saját szerkesztés az OSI Tempo-Online adatbázisa alapján

A betöltött szerepkörből adódó természetes látásmódbeli különbségek, a sokszínűség mellett meglepő egyezéseket tapasztalhatunk a szereplők gondolkodásában. A leglényegesebb az, hogy a turizmushoz való viszonyulás pozitív, lelkes, de nem táplálnak illúziókat a turizmus húzóágazatként való megítélésében s többnyire az endogén fejlődési alternatíváknak volna nagyobb támogatottsága, még akkor is, ha a kisléptékű fejlesztések nem eredményeznek rövid távon látványos fejlődést és versenyképességet.

Az értekezés negyedik része összegzi a kutatási eredményeket és a hipotézisek vizsgálata alapján téziseket fogalmaz meg (ld. e téziszfüzet 5. pontjában). Az értekezés szövege után következnek a multidiszciplináris jellegű irodalomjegyzék és a *Mellékletek* a törzsszövegből kiemelt, részletkérdésnek minősülő információkat hordozó adattáblákkal és diagramokkal.

5. A kutatás újszerű eredményei, az értekezés legfontosabb megállapításai és tézisei

Az értekezés elkészítése során közelebb kerültem a székelyföldi turizmusfejlesztés komplexitásának felismeréséhez, a hipotéziseim vizsgálata alapján megfogalmazott következtetések publikálása árnyaltabbá teheti a térségi turizmusról szóló szakmai vagy éppen közéleti diskurzust.

A kutatás újszerűsége elsősorban a témaválasztás és a turizmusfejlesztés kisebbségvédelmi kontextusba helyezésében áll. Újszerűen hat az *etnicitás* tárgyalása a székelyföldi turizmus kapcsán, főleg abban a vonatkozásban, hogy a fogadóközösség etnicitását mind korlátozó tényezőként, mind pedig erőforrásként próbáltam átgondolni és bemutatni. Újszerű továbbá az értekezés multidiszciplináris jellege, amely a probléma-központúságból és kevésbé valamely hagyományos tudományos szekértábor iránti elköteleződésből fakadhat. Az etnikai turizmus fogalmával, annak a való életben való feltárásával a magyar turizmusföldrajzi vagy regionális tudományi szakirodalomban ritkán lehet találkozni.

A Székelyföld turisztikai célterületként való elemzése, a székelyföldi döntéshozók turizmussal kapcsolatos gondolkodásának vizsgálata is épp annyira újszerű, mint a jelen értekezésben közzétett ilyen részletességű statisztikai elemzés a kínálat és a regisztrált e térségben való alakulásáról.

Az értekezés elején öt kutatási hipotézist fogalmaztam meg, amelyek előzetes elgondolásaim szerint alkalmasak lehetnek a területi turizmusfejlesztés lehetőségeinek a vizsgálatára egy olyan sajátos régióra vonatkozóan, mint a Székelyföld. A Székelyföldet területi entitásként azért problémás megragadni, mert nem egy jól körülhatárolható régió, jogszabályokban lefektetett jogosítványokkal, amelyekkel adott közigazgatási határok között, adott állami-önkormányzati feladatokkal rendelkező szereplők élhetnek. Az öt hipotézis megfogalmazása, tehát, eleve nem a lehatárolhatóság és kompetencia oldaláról közelít a turizmusfejlesztéshez, hanem a székelyföldi magyar közösség érdekeiből kiindulva. Ezek az érdekek pedig a szülőföldön való boldogulással, az egyéni megélhetéssel és a közösség által megőrzött, éltetett és továbbfejlesztett *kisebbségi kultúra turizmus révén is történő fenntartásának* lehetőségeivel függnek össze. Az értekezés fejezetei a hipotézisek kibontását, vizsgálatát tették lehetővé.

A hipotézisekben megfogalmazott feltevésekre összegzőképpen a következő *tézisek (T1–T5)* állíthatók fel.

HI. *A Székelyföld etnikai régió jellegéből adódóan a turizmusfejlesztésnek nemcsak gazdasági, hanem kisebbségvédelmi*

jelentősége is van: az alulról építkező turizmusfejlesztés elősegíti a közösség integrációját és lassítja az asszimiláció folyamatát.

A 2. fejezetben megvizsgáltam a turizmusfejlesztés problémakörét általánosságban, ami alapján kijelenthető:

- A turizmus komplex térbeli jelenség, amelynek sajátos feltételrendszere, működése és hatásmechanizmusai vannak, ezek megértése nélkül nem lehet szakmailag megalapozott turizmusfejlesztést végezni.

- A turizmusfejlesztés mint szakpolitikai tevékenység a turizmuskutatásra, területi tervezésre és értékvezérelt koncepcióalkotásra, stratégiai programtervezésre, projektek generálására és végrehajtására támaszkodhat, amelyet a turisztikai desztináció-menedzsment fogalomköre integrálhat.

- A fejlesztési projektek nemcsak beruházási, hanem szervezési, szabályozási jellegűek lehetnek, de minden esetben valamilyen érdekérvényesítési mechanizmusnak vannak kitéve és valami új minőséget eredményeznek.

A 3. fejezetben igyekeztem feltárni a Székelyföldnek mint regionális entitásnak a sajátosságait, elemeztem az etnicitás fogalmát, a kulturális turizmus etnikai tartalmát, kísérletet tettem a kisebbségpolitika és turizmuspolitika összekapcsolására. Ezek alapján kijelenthető:

- A Székelyföld egy olyan sajátos régiója Romániának és a Kárpát-medencének, amelynek sajátosságát a romániai magyar kisebbség legnagyobb csoportját alkotó regionális közösségnek a magyar kultúrához való tartozása, szerves kötődése adja meg.

- A székelyföldi magyar közösség tömbszerű jelenléte olyan belső tartalékokat hordoz, amelyek alapján kialakítható egy alulról építkező, a gazdasági és kulturális szempontokat egyaránt szolgáló turizmuspolitika.

- Ezek a tartalékok egyrészt a régió természeti és kulturális örökségi értékeinek meglétéből adódnak, másrészt abból, hogy létezik piaci igény az ezekre építhető turisztikai termékekre, a piaci értékesítésben pedig a küldőpiaci és fogadótérsgégi közösségek etnicitása hasonlóságának, a magyar–magyar kapcsolatoknak sokrétű szerepe van.

- A Székelyföld nem intézményesült turisztikai régió, de történeti-kulturális és etnikai régió mivoltában sajátos desztinációként jelenik meg a magyar piacon és megfelelő marketingmunkával más piacon is megjeleníthető, sajátos entitásként, sajátos arculattal.

- A kisebbségi kultúrát kifelé, a magyar és más kultúrák felé megjelenítő térségi turisztikai arculat elősegítheti a turizmusműködés hatékonyságát, ami gazdasági – azaz jövedelemtermelési és munkahelyteremtő hatással bír. Ezáltal nemcsak a kultúra megőrzéséhez és gyarapításához, hanem a

kisebbségi emberek (turisztikai vállalkozók, dolgozók) életminőségének javulásához is hozzájárul.

- A kulturális értékek iránti térségi érdeklődés, a jövedelmi kilátások javulása, a hatékony turizmus-szervezés együttműködési kényszere erősíti a székely-magyar közösség regionális identitását, belső kohézióját, egyértelműen hozzájárulva az asszimiláció (a többségi nemzetbe való beolvadás) folyamatának lassításához, sőt megakadályozásához is.

- Megfelelően nyitott turizmuspolitikával, turizmusmenedzsmenttel a Székelyföld mint turisztikai célterület híd-szerepet tölthet be a magyar és a román kultúra között.

Mindezeket *részen* alátámasztják a primer kutatás során elkészített interjúk összegzései is, amelyeket az 5. fejezetben tárgyaltam. A 4. fejezet statisztikai elemzései és az 5. fejezet egyes pontjai azonban megkérdőjelezik a székelyföldi turizmus gazdasági teljesítményét.

H1 > T1. *A turizmusfejlesztés úgy járulhat hozzá az asszimiláció lassításához a Székelyföldön, ha a kisebbségi kultúra értékeinek turisztikai hasznosítására szakmailag megalapozott koncepciók, stratégiák készülnek és következetesen végre is hatják ezeket. Ennek feltétele azonban, hogy mindezekben meghatározó szerepe legyen a helyi szereplőknek, az etnicitás korlátozó jellegét váltsa fel annak erőforrás-jellege, a kisebbségi kultúra váljék kuriózummá, vonzerő-tényezővé a nem magyar vendégek számára is, a megismerésen keresztül elősegítve a romániai magyar kisebbségek törekvéseinek elfogadását a román többségi nemzet tagjai által.*

H2. *A székelyföldi régióra hangsúlyozottan jellemző az etnikai alapú kulturális turizmus, amelynek meghatározó piacát a magyarországi turisták képezik.*

A 3. fejezetben összegzett szakirodalmi kitekintés, az 5. fejezetben tárgyalt interjú-összegzések és saját résztvevő megfigyeléseim a terepbejárás során egyértelműen igazolják az alábbiakat:

- Szembetűnő a magyarországi turisták tömeges jelenléte a székelyföldi turisztikai objektumoknál, látnivalóknál.

- Sőt, szinte kizárólagosan vagy legalábbis dominánsan a magyarországiak érdeklődése tapasztalható a történelmi-kulturális emlékhelyeknél, ami egyértelműen arra utal, hogy a turisztikai termékek magját, fő vonzerőtényezőjét a magyar nemzeti történelem és kultúra örökségi elemei alkotják.

- A magyar turisták Erdélyben, de leginkább Székelyföldön tapasztalják meg annak az élményét, hogy gazdasági és állampolgársági értelemben

külföldön vannak, de a székelyföldi regionális kultúrával szembesülve belföldi-szerű, hazai-szerű élményben részesülnek.

- Székelyföldön (is) szembesülhetnek azzal a ténnyel, hogy a politikai nemzet és a kulturális nemzet nem ugyanazt jelenti, a magyar nemzet kulturális értelemben nem a magyarországi állampolgárok közösségét jelenti.

- A magyar turista Székelyföldre utazása során (idegenvezetői közvetítéssel vagy anélkül) kulturálisan kapcsolódik össze a vendégek és vendéglátók etnicitása; a két külön szerepkört betöltő társadalmi csoport (anyaországi és határontúli) nemzettudata kölcsönhatásba kerül.

- A nem magyar turisták jelenléte ugyanezen vonzerőknél szinte elenyésző, ami a kultúra-közvetítés hiányosságaira utal, beleértve a fogadóközösség etnicitásának korlátozó voltát (nyelvtudásának, nyitottságának hiánya, alacsony szintje) is.

A 4. fejezet statisztikai elemzése alapján kijelenthető:

- A *határátlépési* statisztikák egyértelműen igazolják a Románia számára Magyarország mint turisztikai célpiac elsődlegességét.

- A Maros, Hargita és Kovászna megyék szálláshely-statisztikái a regisztrált vendégforgalomban, azaz a turistaérkezések és vendégéjszakák számában nem tükrözik a külföldiek (beleértve a magyarországiak) többségét.

- A forgalom koncentrálódása a turisztikai üdülőhelyekre (az államilag támogatott hazai gyógyturizmus túlsúlya miatt) és a városokra (jellemző hivatásturizmus) megkérdőjelezi a falusi szálláshelyek kihasználtságát.

- A statisztikák és primer kutatások ellentmondása egyrészt a szívességi vendégfogadás (rokonok, barátok látogatása), a nem-kereskedelmi szálláshelyek (kollégiumok) jelentőségére valamint a kereskedelmi szálláshelyek vendégregisztrációjának hiányosságaira hívják fel a figyelmet.

H2 > T2. *A Székelyföld mint turisztikai fogadóterület számára a magyarországi turisták jelenléte főleg empirikusan igazolhatóan elsődleges jelentőségű, s ha statisztikailag nehezen vagy nem igazolható, az a nyilvántartási rendszer hiányosságaival függ össze. A nyelvi és történeti-kulturális közösség, az egy kulturális nemzethez tartozás (az etnicitás rejtett vagy kinyilvánított tudata, érzése) olyan kapocs az anyaországi vendégek és a határontúli, azaz székelyföldi vendéglátók között, ami nem kizárólag a turisztikai marketingkommunikáció által működik. Így a célzott üzenetek és a marketingkommunikációs csatornák hatékonysága nehezen igazolható, a más – nem üzleti, hanem személyes és intézményi – csatornákon keresztül zajló közvetlen és közvetett kommunikáció pozitív torzító hatása miatt.*

H3. *A fenntartható turizmusfejlesztés nem támaszkodhat csupán az etnikai sajátosságokra alapuló kulturális turizmusra, hanem a jellegzetes tértípusoknak megfelelő differenciált termékfejlesztés révén valósulhat meg.*

A 2. fejezet szakirodalmi kitekintése a turizmusfejlesztésre, különösképpen a turisztikai desztináció-menedzsmentre elméleti megfontolásként erősíti az alábbiakat:

- Egy térség turizmusgazdaságának nyilvánvalóan *húzótermékekre* kell alapoznia, amit más – térspecifikus vagy tevékenységspecifikus – termékeknek is ki kell egészíteniük.

- A fenntartható és versenyképes turisztikai célterület kínálata nem lehet egyoldalú, főleg ha adottak olyan természeti erőforrások, amelyek egyediséget kölcsönözhetnek a térségnek.

- Ugyanígy nem tekinthető sem versenyképesnek, sem fenntarthatónak az a turisztikai célterület, amely vagy két küldőpiactól függ.

A 3. fejezet szakirodalmi kitekintése és az 5. fejezet interjúösszegzései alapján elmondható, hogy:

- Székelyföld természeti adottságai a kulturális turizmuson kívül más piacképes turisztikai termékek fejlesztését is lehetővé teszik, ha megteremtődnek a megfelelő beruházási feltételek (infrastruktúra, területek tulajdonviszonyai, általános környezeti állapot, szolgáltatáskultúra fejlődése) és majd ezekre építve kialakul egy koherens desztinációs marketingtevékenység, a makroszemléletű termékfogalmakra alapozva.

- Az utóvulkáni működések, száraz gázömlések és ásványvizek minőségi és mennyiségi tulajdonságai, gyógytényezőként való hasznosítása egyrészt a hagyományos gyógyturizmus továbbélését, másrészt ennek új (wellness) alapokra helyezését tenné lehetővé.

- A domborzati és éghajlati adottságok nemzetközi összehasonlításban csak szerény téli sport-fejlesztésekre adnak lehetőséget.

- A Székelyföld vidéki jellege, a hagyományos településkép, gazdálkodási és életformák eddigi fennmaradása kedvező feltételeket kínál az igazi falusi, sőt az agroturizmus számára.

- A térség viszonylag kedvező környezeti adottságai, tájainak természetközelsége az aktív turizmus különböző formáinak fokozatos és lassú előtérbe kerülését eredményezte (természetjárás, lovaglás, terepi kerékpározás, sziklamászás, terepmotorozás), magával hozva más piaci szegmensek megjelenését a térségben.

- A térség biodiverzitása, vadakban való gazdagsága nagy vonzerőt jelenthet az ökoturizmus számára.

Mindezeket árnyalja a 4. fejezet statisztikai elemzése, amely országos kitekintésben a hegyi üdülőhelyek és a gyógyfürdők gyenge *nemzetközi*

vonzerejéről tanúskodik. A terepbejárás azonban csak részlegesen erősíti a statisztikák elemzéséből nyerhető képet, azaz:

- Szezonálisan tapasztalható mind a belföldi, mind a külföldi turisták jelenléte az üdülőhelyeken, de a külföldiek inkább a városi szállodákat vagy a falusi fizető-vendéglátóhelyeket részesítik előnyben.

- Az üdülőhelyi jelenlét sok esetben néhány órás tartózkodást jelent (kivéve Szovátát), ami az üdülőhelyek településen belüli környezeti állapotaival függnek össze.

- A szabadidős tevékenységek jelentős része a látnivalók felkeresésével és rövid ott tartózkodással, kirándulásokkal jellemezhető a nem kultúra-specifikus turisztikai fogyasztás esetén is.

H3 > T3. *Az egy piactól, egyféle turisztikai terméktől függő turisztikai célterület fenntarthatósága megkérdőjelezhető, a térségi természeti adottságok felvetik a nem kulturálisan meghatározott turisztikai termékek fejlesztésének a lehetőségét, szükségességét is. A Székelyföldön is érzékelhető az elmozdulás a más, azaz nem magyar és a magyar, de nem elsősorban az etnikai-kulturális értékekre fogékony célpiacok felé. Mindez a beruházásokat, szervezést és marketingkommunikációt egyaránt magába foglaló, differenciált termékfejlesztési erőfeszítések függvényében hozza meg gyümölcsét (egészségturizmus, aktív turizmus, falusi és ökoturizmus).*

H4. *A székelyföldi turizmus eddigi fejlődése inkább spontán folyamat, hiányoznak a tudatos térségi turizmuspolitika és desztináció-menedzsment szervezeti keretei.*

A 2. fejezetben feldolgozott szakirodalmi kitekintés alapján megállapítható:

- A turizmus olyan társadalmi-gazdasági jelenség, amely spontán módon is fejlődhet, vagyis függetlenül egy adott térség állami-önkormányzati szereplői által kidolgozott és következetesen végrehajtott turizmuspolitika, vagy turisztikai desztináció-menedzsment nélkül is.

- A spontán turizmusfejlődés a turisztikai kereslet és kínálat egymásra hatásainak, piaci működési mechanizmusainak eredménye.

- A spontán fejlődés nagyobb lehetőséget ad a rövid távú szemléletnek, a környezeti és társadalmi-kulturális hatások figyelmen kívül hagyásának.

- A turizmus gazdasági szereplői között számos olyan is megjelenhet, akire nem jellemző a stratégiai szemlélet, a térségi beágyazottságra fektetett hangsúly.

A 3. fejezet és főleg az 5. fejezet interjú-összegzései alapján, a Székelyföld etnikai-kulturális meghatározottságai alapján, kijelenthető:

- A Székelyföld turizmusfejlődésének kívánatos iránya az volna, ha a kisebbségvédelmi érdekek a turizmuson keresztül is érvényesülhetnének, vagy legalábbis nem csorbulnának.

- Az etnikai turizmus jelensége eddig inkább spontán folyamatként bontakozott ki, a sokrétű magyar–magyar kapcsolatok sok székelyföldi vállalkozás számára egyoldalú piaci orientációt eredményeztek, vagyis az etnicitás konjunktúra-teremtő hatású volt.

- A székelyföldi turizmust (is) érzékenyen érintette a 2004. december 5-i magyarországi népszavazás körüli anyaországi és határontúli közéleti diskurzus, ami a magyar–magyar kapcsolatok legalábbis időleges megromlását eredményezte. A forgalom időleges visszaesése rávilágított a székelyföldi turizmus egyoldalú piaci orientációjára, miközben lassan kezdtek felhalmozódni a hazai vendégkörrel kapcsolatos – többnyire pozitív – vendéglátói tapasztalatok.

Az 5. fejezetben rögzített interjú-eredmények, valamint a 3. fejezetbe is beépített terepi megfigyeléseim alapján elmondható:

- Bár voltak és vannak próbálkozások szakmai egyesületek létrehozására, működtetésére, Székelyföldön, vagy legalábbis Hargita megyében egészen a közelmúltig nem lehet beszélni tudatos térségi turizmuspolitikáról. Nincsenek meg a turisztikai desztináció-menedzsment gyakorlásának sem a szervezeti keretei, sem azok a pénzügyi források, amelyek alapján integrált TDM-szervezeteket lehetne működtetni. Sőt, még a jogszabályi háttér sem adott a megfelelő kompetenciák ellátására.

- A TDM szervezet-rendszer létrejötte egyelőre csak viszonylag kevés szereplő által osztott vízió része, előzményként vagy előfeltételként lehet tekinteni a következőkre:

- a turisztikai információs irodák működtetésének jó és rossz tapasztalataira,

- a turisztikai szolgáltatókat csakis marketingkommunikációs célból összefogó szakmai egyesületre (turisztikai vásárokon való képviselet),

- a Hargita megye tanácsa szakapparátusában a turisztikai, természetvédelmi és környezetvédelmi iroda létrehozására,

- a Babes-Bolyai Tudományegyetem Gyergyószentmiklósi Kirendeltségén folyó turisztikai felsőoktatási és részleges kutatási tevékenységre,

- Hargita és Kovászna megye tanácselnökeinek szakmai alapú közeledésére, ami a Székelyföld egységes turisztikai képviseletét is felvállalta közös turisztikai vásári részvétellel Bukarestben és Budapesten,

- és nem utolsósorban Hargita Megye Turisztikai Stratégiájának elkészültére és 2009. március 15-én való átadására (a két megye és néhány

Maros megyei szolgáltató közös vásári megjelenése már a HMTS desztináció-marketing tengelyének a gyakorlatba ültetéséről tanúskodik).

A 4. fejezetben tárgyalt kínálati és keresleti statisztikák egyértelműen a turizmus spontán alakulására utalnak, a három megye kistérségeinek, településeinek turizmusfejlődése nem mondható ígéretnak, sőt az ország néhány élvonalbeli megyéjéhez képest leszakadás valószínűsíthető.

H4 > T4. *A székelyföldi (a számok tükrében szerénynek mondható) turizmusfejlődés eddig jórészt spontán módon, azaz a turizmus-rendszer belső működési mechanizmusainak és környezete közötti kölcsönhatásoknak az eredőjeként nyilvánult meg, az egész térséget átfogó turisztikai stratégiai tervezésre és koordinációra a közelmúltig nem került sor. A székelyföldi turizmusfejlődés előmozdítására települési, kistérségi, megyei szinten voltak és vannak törekvések, de mindezek szervezeti háttere nem tudott tartósan kiépülni. A szervezetépítéshez szükséges alkotóelemek (tudástőke, szakmaiság, értékeztettség, a szereplők sokfélesége) adottak, de nagyon lassú és nem folytonos a hálózatosodás, a szervezeti kompetenciák kiépüléséhez pénzügyi forrásokra, jogi felhatalmazásra és legitimitásteremtésre egyaránt szükség van.*

H5. *A térség döntéshozói felismerték a turizmus gazdasági és szocio-kulturális jelentőségét, ennek eredménye az alulról építkező turizmuspolitikában és az eddigi fejlesztések főbb irányjaiban érhető tetten.*

Az 5. fejezetben három alfejezetre bontva rögzítettem 37 interjú tartalmának strukturált összegzését. A térség döntéshozóit, vezetőit, véleményformáló szereplőit olyan problémákról kérdeztem, amelyek az előbbi négy hipotézissel is összefüggnek, válaszaikat 6 témakörbe csoportosítottam, az interjúalanyokat pedig 3 csoportba soroltam: önkormányzati és közintézményi vezetők, vállalkozók, civil szervezeti vezetők, aktivisták. A kutatás számomra legérdekesebb eredményei azok a gondolatok, amelyek az interjúk kiértékeléséből, tartalomelemzéséből szűrhetők le.

- A részben strukturált interjú olyan primer kutatási módszer, amely időigényes, munkaigényes, rendkívüli koncentrációt és empátiát követel meg az interjúkészítőtől, ugyanakkor nagy kihívást jelent az interjúalany bizalmának megnyerése, közlékeny tétele.

- Az interjúkészítés akkor eredményes, ha az interjúalany nemcsak a nyelvezetéhez, hanem az észjárásához is tudunk alkalmazkodni, az őt érintő/érdeklő problémákra tudunk összpontosítani.

- A Hargita megyében felvételezett interjúk alanyai szerint a Székelyföld turizmusa – a közvélekedéssel ellentétben – szerény teljesítményűnek

mondható. Ettől függetlenül pozitívan viszonyulnak hozzá: igenis szükség van a turizmusfejlesztésre.

- Egyetértés mutatkozik abban, hogy a térség adottságai alapján a turizmus társadalmi-gazdasági hatásai erőteljesebbek is lehetnének, jövedelmezőség, munkahelyteremtés tekintetében.

- A turizmus fejlődése érdekében tevőleges részvételre van szükség egyrészt a megyei és települési önkormányzatok részéről, másrészt a vállalkozói szféra részéről. A civil szféra turizmusfejlesztési képességeit még viszonylag kevesen ismerték fel.

- Az alulról építkező turizmuspolitika, a turisztikai desztinációmenedzsment a hétköznapi gyakorlatok talajáról szemlélve, meglehetősen elvont fogalomkör, tartalommal csak akkor lehet megtölteni, ha sikerül összekapcsolni a projektszintű gondolkodást a programozással, stratégiaalkotással és koncepció-alkotással.

- A hosszútávú koncepció, a középtávú stratégia gondolata az adott intézményvezetőket a saját területükön, a saját intézményük szempontjából foglalkoztatja. A térségi turizmusfejlődés tekintetében, ha olyan kérdésekről van szó, ami a saját kompetenciájukon kívül esik, akkor leginkább rövidtávú konkrét projekt, esetleg középtávú program szintjén érdekli. Ilyen összefüggésben tudnak elvárásokat megfogalmazni a turizmus térségi szereplőivel szemben.

- Az eddigi fejlesztések – legyen szó infrastrukturális beruházásokról, közpénzekből vagy magántőkéből, vagy akár rendezvényszervezésről, kiadványszerkesztésről, tanfolyamszervezésről – két dolgot tükröznek: egyrészt a külső környezetből kínálkozó lehetőségek megragadását (pl. forrásbevonás pályázati úton, kormányzati EU-s vagy alapítványi támogatásokból), másrészt a saját tudástőke, képességek mozgósítását valamilyen projekt megvalósítása érdekében.

- Míg a vállalkozók a turisztikai piacon próbálnak érvényesülni piaci ismeretek és középtávú vállalati stratégia vagy vállalkozói intuíció alapján, a civilek egy része stratégiai programok kidolgozására és ehhez forrásbevonásra is képes, más részüik stratégiákat ír vagy írat, mer álmodozni s alkalomadtán, adott pályázati kiírássra reagálva kidolgoz egy-egy projekttervet. Ha nyer támogatást megvalósítja, ha nem – jó esetben újragondolja és átdolgozza a projektjeit, rosszabb esetben elveti.

- A közintézményi és önkormányzati szférában is azzal lehet találkozni, hogy időnként hangulatos szakmai kerekasztalok keretében koncepciókról, stratégiai irányokról vitatkoznak az érintettek, sőt már stratégiák kidolgozására is sor került.

- Székelyföldnek ugyan nincs, de a székelyföldi szereplőknek, így Hargita Megye Tanácsának már van kidolgozott turisztikai stratégiája, ami

azonban frissessége okán még nem is épülhetett be a köztudatba. Bár a megyei önkormányzat már hivatkozási alapként használhatta a turisztikai minisztériummal folytatott tárgyalások és közberuházási lobbisorán, még távol áll attól, hogy a megye TDM tevékenysége számára koordinációs eszközként működhessen.

- A különböző székelyföldi egyesületszervezési törekvések egyelőre még nem alkalmasak olyan szintű integratív hálózatosodásra, ami egy működőképes és többszintű TDM szervezet-rendszer létrehozását eredményezhetné, s ebben igazából csakis a különböző szereplők bizalmi tőkéjének a hiánya, vagy alacsony szintje, esetleg szervezetépítési kapacitása a fő akadályozó tényező.

H5 > T5. *A székelyföldi döntéshozók általában pozitívan viszonyulnak a turizmushoz, kíváncsiak tartják a turizmus fejlesztését, szabályozását, de mindeddig nem tudott kialakulni egy koherens turizmuspolitika sem települési, sem megyei, sem régió szinten. A turisztikai desztináció-menedzsment fogalma túl komplex és elvont ahhoz, hogy TDM szervezetek felépítésére sor került volna és ahhoz is, hogy az eddigi fejlesztések a monitoring szempontjából is illeszkedhettek volna egy átfogó (netán kisebbségvédelmi alapozású) székelyföldi turizmusfejlesztési koncepcióba vagy stratégiába. Mindezek ellenére néhány üdülővárosban, kistérségben a turizmusfejlesztés a települési és vidékfejlesztési stratégiák célrendszerébe beépült, elkészült Hargita megye turisztikai stratégiája is, ami a sok és sokféle fejlesztési kezdeményezés – legalább papíron történő – integrálásával a közeljövőben megteremtheti a tudatos térségi turizmuspolitika és TDM alapjait.*

6. További kutatási irányok, kihívások

A témaválasztás, a problematizálás és főleg a kutatómunka során számos gondolat, ötlet pattanhat ki a kutató elméjéből, amelyek akkor és ott, a konkrét helyzet feladatai közepette *vadhajtások*nak minősülnek, mivel a kipattanó gondolat más mederbe terel(het)i a figyelmet. A tudományos megismerési folyamat és főleg annak eredmény-centrikussága megköveteli a fegyelmet, a vadhajtások visszanyesését, vagy legalábbis az ötletek elraktározását a „jobb időkre” amikor – talán – lesz idő elmélyedni bennük. Azok a témák, amelyek nem kerültek bele a dolgozatba, de szellemi kihívást, feladatokat jelenthetnek a továbbiakban, valamint azok, amelyeket terjedelmi okok miatt kénytelen voltam kivágni, mellőzni az értekezésből, a következőkben összegezhetőek:

> A turizmus *feltételrendszerével* kapcsolatosan:

- az eddig elvégzett empirikus kutatások kiterjesztése Kovászna és Maros megye területére bevonva román nemzetiségű interjúalanyokat is,
- vállalkozói életutak, turizmusba való bekapcsolódásra készítő motivációk feltárása,
- Székelyföldre alkalmazható szervezeti modellek kidolgozása, települési, kistérségi és regionális szinten,
- a turisztikai szakoktatás és a munkaerő-piaci viszonyok, elvárások és problémák elemzése, turisztikai munkahelyteremtés lehetőségeinek feltárása,
- vonzerőfejlesztések azonosítása a térségben, menedzselési gyakorlatok összehasonlító elemzése külföldi példákkal,
- az Európai Unió turizmuspolitikájának alakulása,
- a turizmusfejlesztés integrációja a területfejlesztésbe, vidékfejlesztésbe, terület- és településrendezésbe,
- jó gyakorlatok importjának, adaptálásának azonosítása a térségben; innováció a turizmusban,
- kárpát-medencei integráció a turizmusban, beágyazva az európai területi együttműködési gyakorlatokba,
- turisztikai makro termékek fejlesztésorientált vizsgálata.

> A turizmus *keresleti* oldalával kapcsolatosan:

- turisztikai motivációkutatás, különös tekintettel az utazási döntés folyamatára, a befolyásoló tényezők feltárására
- vendég-elégedettség vizsgálatok településközi, kistérségi összehasonlításban

> A turizmus *hatásaival* kapcsolatosan:

- turizmusfejlesztési stratégiák, programok, projektek monitoringja és értékelése,
- a székelyföldi turizmus gazdasági hatásai és a multiplikátor-hatás erősítési lehetőségeinek vizsgálata,
- turizmus-specifikus környezeti problémák és kezelésmódjuk feltárása.

> elméleti vonatkozásban:

- turizmuselméleti kérdések összekapcsolva gazdaságelméletekkel, társadalom és kultúra-elméletekkel, valamint politikaelméleti megközelítésekkel.

Természetesen, a felsoroltak összességének felvállalása utópia lenne. Az, hogy ezek közül melyek fognak előtérbe kerülni, az nemcsak tőlem függ, hanem a környezetemből érkező kihívások és az adott időpontban engem éppen a legjobban foglalkoztató probléma keresztmetszetéből. De létezik olyan vízió is, amelyben egy majdani székelyföldi kutató-műhely munkatársai többen dolgoznak majd az egyes problémák feltárásán, elemzésén és ezek alapján ajánlásokat fogalmaznak meg a térségi döntéshozók számára. Értekezésem egy ilyen vízió megvalósításának a folyamatába illeszkedik.

7. Az értekezés témakörében megjelent publikációk

Gyűjteményes kötetekben, monográfiákban megjelent tanulmányok, fejezetek

Horváth A. (2009): Falusi turizmus – vidékfejlesztés. – Cseke P. (szerk.): *Kistérségek – nagy remények? A társadalmi önépítés megújuló formáiról.* Komp-press Kiadó, Kolozsvár. pp. 107–115.

Horváth A. (2009): A hegyvidéki turizmus területfejlesztési kérdései a Hargita-hegységben. – Michalkó G.–Rátz T. (szerk.): *A tér vonzásában: a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai.* Kodolányi János Főiskola–MTA Földrajztudományi Kutatóintézet–Magyar Földrajzi Társaság, Székesfehérvár–Budapest. pp. 291–303.

Horváth A.–Nagy B. (2009): Vonzerők és turisztikai termékek. – Horváth Gy. (szerk.): *Dél-Erdély és Bánság.* MTA Regionális Kutatások Központja–Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest. pp.364–377.

Horváth A. (2007): Székelyföld – a Kárpát-medence és Románia történeti-kulturális régiója. – Horváth Réka (szerk.): *A székelyföldi fejlesztés alapjai.* RMDSZ Önkormányzati Főosztály, Helyi Önkormányzati Kutatócsoport Egyesület, Kolozsvár. pp. 9–35.

Horváth A. (2003): Turizmus. – Horváth Gyula (szerk.) *Székelyföld.* MTA RKK, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. pp. 254–278.

Szakfolyóiratokban megjelent tanulmányok

Horváth A.–Peteley A. (2008): Adapting the TDM-Model in the Development of Tourism in Harghita County. – *Journal of Tourism Challenges and Trends.* Ed. Universitară, București. pp. 45-60.

Horváth A. (2008): Falusi turizmus – vidékfejlesztés. Turizmusfejlesztési támogatások Romániában. – *Korunk* 19. (6). pp. 31–36. (Kistérségek nagy gondjai – tematikus szám)

Horváth A. (2007): Magyarország modern turizmusföldrajza (Recenzió Michalkó Gábor könyvéről). – *Földrajzi Értesítő*. 56. (3–4.). pp. 361–364.

Horváth A. (2004): Contribuții la o abordare în viziune sistemică a fenomenului turistic. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Ser. Geographia*, XLIX, 2, 2004. pp. 105–114.

Horváth A. (2001): Evoluția turismului în stațiunea Băile Tușnad. In: *Studia UBB Series Geographia* XLVI, 2001/2. pp. 167–178.

Horváth A. (2001): Rețeaua de așezări din zona Ciuc (Csík-vidék településhálózata), In: *Studia UBB Series Geographia* XLVI, 2001/2. pp. 111–116.

Konferenciakötetekben és évkönyvekben megjelent tanulmányok

Horváth A.–Peteley A. (2009): Aspects of Tourism Development in Harghita County. In: II. International Conference *The Role of Tourism in Territorial Development.*, sept. 18–19 2009, Gheorgheni. pp. 210 – 227.

Horváth A. (2009): Turizmus Hargita megyében: a térségfejlesztés eszköze? – *Évkönyv*. Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr. pp. 175–185.

Horváth A.– Peteley A. (2008): Creating the Conceptual Framework of Tourism Destination Management in Giurgeu Basin. In: *The Role of Tourism in Territorial Development*. International Conference, sept. 19–20 2008, Gheorgheni. pp. 197 – 209.

Horváth A. (2007): A turizmusfejlesztés kontextusba helyezése Hargita megyében. – PTE Közgazdaságtudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola *Évkönyve*, Pécs. pp. 166–182.

Horváth A. (2006): Délkelet-Erdély térségi turizmusfejlesztésének kihívásai. – Aubert Antal (szerk.): *Fejlesztés és Képzés a turizmusban. II. Országos Turisztikai Konferencia Tanulmánykötet*, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Földrajztudományi Intézet, Pécs. 2006. okt. 12–13. (CD kiadvány), pp. 352–362.

Horváth A. (2005): A holisztikus szemlélet érvényesítése a területi turizmustervezésben. – PTE Közgazdaságtudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola *Évkönyve*, Pécs. I. köt. pp. 336–345.

Horváth A. – Bartos-Elekes Zs. (2001): A turisztikai kiépítettség állapota és fejlesztési opportunitásai Hargitafürdőn. *A Magyar Földrajzi Konferencia közleményei*, Szeged SzTE TTK (CD-kiadvány), 2001. október 25–27.

Horváth A. (2001): Aspecte geografico-turistice ale localității Praid. In: *Acta 2001* – a Székely Nemzeti Múzeum és a Délkeleti Kutató Intézet évkönyve, Sepsiszentgyörgy. pp. 61–72.

Egyéb publikációk

Könyvek:

Böjthe-Beyer B. – Horváth A. (2009): *Görgényi-havasok északi és középső része*. Turisztikai kalauz. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

Horváth A. (2002): *Hargita-hegység*. Turisztikai kalauz. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

Horváth A. (2001): *Csalhó-hegység*. Turisztikai kalauz. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda

Térkép:

Horváth A. (redactor/szerk.) 2002: *Hartă turistică Masivul Ceahlău. Csalhó turistatérkép. Ceahlău Massif. Tourist Map*. 1:50.000. Ed. Dimap Bt, Budapest (Autori/készítették: Bartos-Elekes Zsombor, Fodor Andrea, Kovács Zsolt, Sziládi József)

Böjthe-Beyer B.–Horváth A.–Bartos-Elekes Zs. (szerk.) 2009: *Munții Gurghiului (parte nordică și centrală). Görgényi-havasok (Északi és középső rész)*. 1:60.000. Dimap Bt. Budapest (Autori/készítették: Bartos-Elekes Zsombor, Fodor Andrea, Kovács Zsolt)